

„Róbnmy swoje...” Obywatele Polski Ludowej – na co dzień i nie tylko... Materiały dydaktyczne dla nauczycieli szkół podstawowych

Od zakończenia II wojny światowej do upadku systemu komunistycznego, przez blisko pół wieku, przyszło żyć Polakom w warunkach realnego socjalizmu. Pierwsze lata upłynęły pod znakiem wielkich migracji ludności, odbudowy ze zniszczeń oraz wprowadzenia ustroju, który przez wielu był odrzucany i zwalczany. Czas stalinizmu oznaczał zmierzenie się z terrorem totalitarnych władz. Odpowiedź stanowiły masowe wystąpienia społeczne, które zakończyły się przełomem październikowym 1956 roku. Rządy Władysława Gomułki tylko pozornie przyniosły „małą stabilizację”. Krępowanie swobody rozwoju kultury doprowadziło do protestów studentów w 1968 roku, a pogarszające się warunki życia do gwałtownego sprzeciwu robotników Wybrzeża w 1970 roku – ponownie połała się krew. Entuzjazm wzbudził nowy przywódca Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) – Edward Gierek, ale i jego polityka, ociekająca kłamliwą propagandą sukcesu, zakończyła się porażką rządzących. Tym razem, latem 1980 roku, fala strajków objęła całą Polskę. Władze musiały zgodzić się na powstanie niezależnych związków zawodowych. Nie na długo – wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku zdławiło chwilowy powiew wolności. Narastający kryzys gospodarczy i przemiany w świecie zachwiały systemem komunistycznym. Ponowne nawiązanie dialogu ze społeczeństwem okazało się koniecznością. Obrady Okrągłego Stołu i wybory czerwcowe 1989 roku pozwoliły na wprowadzenie demokracji i odzyskanie suwerenności.

Dzieje polityczne Polski Ludowej obfitują w bogatą faktografię i wiele ważnych postaci, co często przysłania obraz życia zwykłych ludzi. A przecież to oni pracowali, uczyli się, odpoczywali, starali się być modni, korzystali z dorobku kultury – chodzili do kina, słuchali piosenek. Jak wyglądała codzienna egzystencja? Jakich dokonywano wyborów? Przecież w ciągu niemal 45 lat tylko nieliczni decydowali się na otwarty sprzeciw wobec rządzących. Przytłaczająca większość po prostu wiązała koniec z końcem, uczciwie żyła, wychowywała dzieci... W niniejszym skrypcie pragniemy zwrócić uwagę na materiały z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** poświęcone nie tylko ważnym epizodom politycznym i znaczącym postaciom, które odgrywały w nich pierwszoplanową rolę. Chcemy także zachęcić Państwa do sięgnięcia po artykuły, które – często wykraczając poza zakres podstawy programowej – umożliwią przedstawienie uczniom całkiem przyziemnych realiów PRL-owskiej codzienności. Skrypt jest podzielony na osiem części. Część I zawiera propozycję trzech artykułów dotyczących lat tużpowojennych. Chcemy zwrócić uwagę, że nie sposób wyobrazić sobie odbudowy państwa bez wysiłku niezliczonych przedstawicieli wielu grup społecznych, często o bardzo różnorodnym rodowodzie politycznym. Jednocześnie warto pamiętać, że niejednokrotnie autentyczne zapał i ofiarność były cynicznie wykorzystywane przez propagandę władz. W części II proponujemy materiały poświęcone podręcznikowym wydarzeniom z zakresu historii politycznej. Ich syntetyczne ujęcie, dokonane przez naszych autorów, pozwoli utrwalić wiedzę uczniów. Inne spojrzenie na rzeczywistość przynosi część III skryptu. Zebrane w niej teksty pozwalają przypomnieć, jak kilkadziesiąt lat temu wyglądały popularne ubiory, meble, jakie sprzęty zapewniały domową rozrywkę, co można było zobaczyć na ulicy?

Młodym ludziom może wydawać się dziwne, że czasy traktowane stereotypowo jako okres zniewolenia i nieustannego oporu społecznego dostarczyły tylu, do dzisiaj bawiących publiczność, komedii filmowych. Proponujemy zapoznanie uczniów z kilkoma z nich – wybór artykułów dotyczących tej tematyki znalazł się w części IV. Z kolei część V to propozycja tekstów opowiadających o estradzie czasów PRL. Utwory muzyczne, wspomniane z sentymentem przez starsze pokolenie, nie tylko składają się na wspaniały dorobek kultury polskiej, ale mogą też zawierać wiele wartościowych informacji, które warto w kreatywny sposób wykorzystać w szkole. W części VI sugerujemy sięgnięcie do zasobów placówek muzealnych i przybliżenie uczniom dorobku polskich artystów, świadczącego o niezwykle bogatym życiu kulturalnym powojennych

dziesięcioleci. Teksty naszych autorów pozwalają dostrzec, że malarstwo Polski Ludowej nie tylko reprezentuje najwyższy poziom artystyczny, ale może stanowić również wyśmienite źródło historyczne. Tematem zawsze atrakcyjnym dla młodzieży jest sport. W części VII zamieściliśmy materiały, które przypominają powszechnie podziwianych bohaterów, a także zwracają uwagę na rozwój autentycznego sportu masowego w PRL.

Przegląd problematyki dziejów Polski Ludowej kończy część VIII, w której można znaleźć artykuły poświęcone najwybitniejszym osobistościom, bez których trudno wyobrazić sobie powrót do niepodległości i demokracji. Tłem refleksji na temat ich działalności jest szkic poświęcony zwyczajnym studentom. Chcemy podkreślić, że żaden przełom w dziejach nie mógłby się dokonać bez zaangażowania tysięcy bezimiennych osób, o których historia najczęściej zapomina.

Na końcu pakietu znajdują Państwo propozycje ćwiczeń. Pozwalają one na przeprowadzenie ciekawych lekcji w formie tradycyjnej lub w ramach nauczania on-line. Mogą stanowić inspirację do zadania niekonwencjonalnej pracy domowej. Umożliwiają atrakcyjne powtórzenie materiału, doskonalenie kompetencji uczniów oraz utrwalenie ich wiedzy.

Na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** opublikowaliśmy szereg innych materiałów, które mogą być wykorzystane w dydaktyce – znajdują się one w zakładkach **WIEDZA** oraz **ŚCIEŻKI HISTORII**.

Zachęcamy także do sięgnięcia po pakiet poświęcony dziejom PRL, przeznaczony dla nauczycieli i uczniów liceów ogólnokształcących.

„BUDUJEMY NOWY DOM, JESZCZE JEDEN NOWY DOM...”

Nadzwyczaj trudne były warunki pierwszych lat pokoju. Straszliwe zniszczenia i straty materialne, konieczność zagospodarowania przekazanych Polsce poniemieckich Ziem Odzyskanych, wielkie potrzeby w zakresie zaopatrzenia w podstawowe towary i surowce – wszystko to wymagało ogromnego, zbiorowego wysiłku całego społeczeństwa. I choć wielu Polaków nie akceptowało nowego systemu politycznego, chociaż do walki przeciw władzom komunistycznym przystąpiło zbrojne podziemie, a na liczne środowiska spadały represje, to jednak większość obywateli włączyła się w prace na rzecz odbudowy. Proponujemy przypomnienie kilku osób. Anna Lew-Machniak w artykule **Piotr Zaremba – pierwszy prezydent w polskim Szczecinie** opisuje postać, bez której trudno byłoby wyobrazić sobie organizację życia w mieście przyznanym Polsce przez zwycięskich aliantów. Cenny nabytek wymagał dobrego gospodarza, który poradziłby sobie z ludnością niemiecką, wojskami radzieckimi, chaosem i brakiem niemal wszystkiego, co konieczne do zapewnienia egzystencji napływających do miasta nowych mieszkańców. Piotr Zaremba okazał się właściwym człowiekiem na właściwym miejscu.

Wszyscy doskonale zdają sobie sprawę, że po zakończeniu wojny część Warszawy leżała w gruzach. Odbudowa stolicy przeszła do legendy. Uczestniczyli w niej wybitni urbaniści i zwykli murarze.

Marek Olkuśnik artykułem **Cichociemny odbudowuje Warszawę. Dzieje Stanisława Jankowskiego „Agatona”** przypomina, że jednym z najbardziej zasłużonych w tym dziele był wybitny oficer Armii Krajowej. „Agaton”, podczas powstania warszawskiego adiutant generała Tadeusza Komorowskiego „Bora”, uznał po wojnie, że najlepiej przysłuży się Polsce jako architekt.

Gotowość do ofiarności i wysiłku wykorzystywały władze. Po części po to, by skłonić ludzi do jak najwydajniejszej pracy, a po części, by mieć dowód poparcia społeczeństwa dla rządzących.

O jednym z najbardziej znanych uczestników „współzawodnictwa pracy” pisze Maciej Fic w tekście **„Spieszysz się na sąd boski, pracuj jak Wincenty Pstrowski”, czyli o polskich „bohaterach pracy socjalistycznej”**.

KOLEJNE „POLSKIE MIESIĄCE”...

Czerwiec, Październik, Marzec, Grudzień, Sierpień... „Polskie miesiące” układają się w cykl kolejnych protestów, zazwyczaj brutalnie tłumionych przez władze. Nasi autorzy przypominają genezę,

przebieg i skutki niektórych kryzysów społeczno-politycznych z czasów PRL. Publikowane materiały uzupełnia dokumentacja ikonograficzna, którą można wykorzystać podczas lekcji do wspólnej z uczniami analizy źródeł. Hanna Węgrzynek opisuje pierwszą masową konfrontację obywateli z władzami. Tekstem **Czołgi przeciw robotnikom w Poznaniu** Autorka przypomina, że poznański Czerwiec stanowił odpowiedź świata pracy na realia życia w dobie stalinizmu.

Masakra na ulicach Poznania była jednym z epizodów przełomu, który doprowadził do objęcia władzy przez Władysława Gomułkę. Rządy „Wiesława”, powitane początkowo z entuzjazmem, przyniosły głębokie rozczarowanie. Jako pierwsi wystąpili przeciwko „dyktaturze ciemniaków” studenci. Genezę marcowego protestu charakteryzuje Marek Olkuśnik w szkicu **Gdy cenzura zdjęła „Dziady”... Inscenizacja „Dziadów” Adama Mickiewicza w Teatrze Narodowym w roku 1967**. Upadek ekipy Gomułki nastąpił jednak dopiero wraz z krwawym stłumieniem wystąpień robotników na Wybrzeżu w grudniu 1970 roku. Ciekawe spojrzenie na te wydarzenia proponuje Magdalena Staręga. Jej artykuł **Świadectwo społecznej solidarności. Kurtka Ludwika Piernickiego w Europejskim Centrum Solidarności** to poruszająca opowieść o okolicznościach śmierci jednego z uczestników protestu stoczniowców. Materiał może inspirować do podjęcia dyskusji na temat znaczenia nie tylko eksponatów muzealnych, ale i rodzinnych pamiątek dla podejmowania samodzielnych poszukiwań informacji dotyczących historii najnowszej.

DZIEŃ JAK CO DZIEŃ...

Ucząc historii PRL, nie można zapominać o rzeczywistości długich lat, które upływały pomiędzy kolejnymi protestami. Codziennością czterdziestopięciolecia nie były bynajmniej starcia z milicją i wojskiem. Moda, obraz miast i wsi, rozrywki, wygląd mieszkań składają się na faktyczny wizerunek minionych lat. Zwrócenie uwagi na te aspekty, choć ledwie dostrzegane przez podstawę programową, ma podwójne znaczenie – umożliwia wielopłaszczyznowe spojrzenie na przeszłość, a także kieruje uwagę uczniów na źródła materialne: ubiory, meble, dekoracje uliczne. Nasi autorzy, często sięgając po intrygujące eksponaty muzealne, charakteryzują szereg obiektów, które mogą zainteresować uczniów. Joanna Mruk opisuje obyczajowość oraz sposób ubierania się i zachowania środowiska, które było surowo krytykowane przez władze. Szkic **Buty na słoninie. Bikiniarze i zbuntowana moda w powojennej Polsce** przypomina, że młodzież zawsze znajdowała sposób, by zaznaczyć swój dystans wobec rządzących. Dbanie o odpowiedni *look* nie jest odkryciem naszych czasów. W czasach PRL przedmiot szczególnej troski kobiet i dziewczyn stanowiła starannie ułożona fryzura. O tym, jak o nią dbano i jak w sukurs elegantkom spieszył rodzimy przemysł odzieżowy opowiada Aneta Dmochowska w artykule **Na ratunek modnej fryzurze. Kapturek przeciwdeszczowy z kolekcji Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi**.

Wbrew potocznym wyobrażeniom ulice polskich miast (a przynajmniej tych największych, którymi władze chciały się pochwalić) ani nie były szare, ani nie tonęły w beznadziejnym mroku. Wizytówkę socjalizmu miały stanowić wielobarwne, spektakularne neony, często projektowane przez wziętych artystów. Obecnie rzadko już spotykane, przywracane do życia przez pasjonatów, można przede wszystkim oglądać w kolekcji Muzeum Neonów w Warszawie, o czym pisze Joanna Mruk w tekście **Od Berlina do Szanghaju. Neony w Warszawie po II wojnie światowej**.

Jak rozerwać dzieci w długie zimowe wieczory, gdy za oknem śnieg, w czarno-białej telewizji dwa niezbyt porywające programy, a DVD, PlayStation czy Internet nikomu nawet się nie śnią? Na to pytanie odpowiada Weronika Szerle, która przypomina, zdawać by się mogło prehistoryczny, sposób domowej prezentacji bajek obrazkowych. Materiał pod tytułem **Bajanie na ścianie, czyli kilka słów o projektorze obrazkowym „Bajka” produkcji Łódzkich Zakładów Kinotechnicznych ze zbiorów Muzeum Miasta Gdyni** wprawi w zdumienie współczesnych nastolatków, którzy nie znają jakichkolwiek barier w dostępie do najbardziej wymyślnych rozrywek bez wychodzenia z domu. Cechą Polski Ludowej była niewystarczająca powierzchnia mieszkań w budynkach wznoszonych w kolejnych dziesięcioleciach. Do dziś wiele rodzin żyje w tych lokalach, więc to zjawisko znane

i rozumiały. Coraz mniejszy metraż zmuszał projektantów do opracowywania kolekcji mebli nadających się do ustawienia w niewielkich pokojach i służenia domownikom. O talencie i kreatywności rodzimych twórców opowiada Weronika Szerle w szkicu ***Meblościanka (dla) Kowalskich, czyli krótka historia najpopularniejszych mebli w PRL-u. Meble segmentowe projektu Bogusławy i Czesława Kowalskich z kolekcji Ośrodka Wzornictwa Nowoczesnego Muzeum Narodowego w Warszawie.***

PRL NA WESOŁO

Powszechnie jest znane pojęcie „kultowa komedia z epoki PRL-u”. Współczesna młodzież chętnie ogląda filmy, które kilkadziesiąt lat temu rozśmieszały pokolenie dziadków, nie dostrzegając jednak, że każdy z nich może być źródłem, które „ucząc, bawi...” Warto wykorzystać wybrane produkcje w dydaktyce historii, wyjaśniając uczniom, że – zgodnie z intencją władz – komedie nie tylko miały służyć rozrywce, ale musiały nieść ze sobą konkretny przekaz propagandowy. Jeden z naszych autorów, wybitny filmoznawca i historyk kina, Michał Pieńkowski przygotował dla portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** całą serię artykułów o kinematografii polskiej. Teksty tego Autora przywołyaliśmy w skryptach poświęconych II Rzeczypospolitej i II wojnie światowej. Tym razem proponujemy sięgnięcie do szkiców mówiących o filmach w żartobliwy sposób ukazujących czasy Polski Ludowej. Tekst ***Socrealistyczna komedia promuje odbudowę Warszawy. „Przygoda na Mariensztacie” w reżyserii Leonarda Buczkowskiego*** to opowieść o bijącym rekordy popularności obrazie, który w zrozumiały dla prostego odbiorcy sposób słał (zgodnie z duchem socrealizmu) murarzy odbudowujących stolicę. Film przyciągał uwagę miłosnymi perypetiami sympatycznych bohaterów i wpadającymi w ucho piosenkami. Michał Pieńkowski podkreśla, że w „Przygodzie na Mariensztacie” wystąpił Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca „Mazowsze”. Inna popularna komedia została opisana w tekście pod tytułem ***Po wojnie czas na śmiech... Film „Skarb” w reżyserii Leonarda Buczkowskiego***. Powodzenie filmowi zapewнили popularni aktorzy Danuta Szaflarska, Jerzy Duszyński i Adolf Dymśa. Dziś warto zwrócić uwagę uczniów na wizerunek obyczajów i kultury materialnej epoki – zwłaszcza na przedstawione w satyrycznym świetle ciężkie warunki mieszkaniowe powojennej Warszawy.

Polska Ludowa szczyła się osiągnięciami w zakresie emancypacji kobiet – propagowano doprowadzenie do pełnego równouprawnienia, możliwość podejmowania pracy i nauki, zdobycie swobody w życiu osobistym. Zmiany, które dziś wydają się oczywiste, budziły jednak kontrowersje w oczach dość przecież tradycyjnego społeczeństwa. Nieporozumienia i konflikty związane z tą sferą rzeczywistości Michał Pieńkowski przedstawia w szkicu ***Emancypacja na wesoło. Komedia Jana Fethkego „Irena do domu!”***. Bohaterka wykroczyła poza utarte schematy, zrobiła prawo jazdy i podjęła pracę w Miejskim Przedsiębiorstwie Transportowym – ku zmartwieniu męża i uciesze widzów...

PIOSENKARZE, KABARECIARZE I PIEŚNIARZE

Nie ma świata bez muzyki, nie ma epoki bez piosenki. Ludzie nuć popularne melodie, podziwiają gwiazdy estrady. Dorobek muzyków i artystów czasów PRL jest niemal całkowicie nieznany nastolatkom. Jednocześnie wydaje się niedoceniony z punktu widzenia dydaktyki historii w szkole podstawowej. Uważamy, że jego przypomnienie nie tylko wzbogaci spojrzenie na historię Polski w drugiej połowie XX wieku, ale także pozwoli wykorzystać piosenki i pieśni jako ciekawe źródła historyczne. Znakomita muzykolożka Karolina Szurek opisuje utwór, który – co wyjątkowe – choć pochodzi z dość odległej przeszłości, dziś przeżywa prawdziwy renesans za sprawą kibiców piłkarskich. Dzięki szkicowi pod tytułem ***Narodziny melodii, którą śpiewa Warszawa. „Sen o Warszawie” – piosenka Czesława Niemena z tekstem Marka Gaszyńskiego*** niejeden fan futbolu będzie mógł zapoznać się z genezą bliskiej jego sercu pieśni, a dołączone linki ułatwią wysłuchanie jej dawnych interpretacji.

Najciekawsze utwory muzyczne powstawały niejako na uboczu głównego nurtu życia artystycznego – w kameralnych kabaretach i klubach studenckich. Często nie wpisywały się one w propagowany przez władze model sztuki przeznaczonej dla „szerokiego odbiorcy”. Podziwiali je przedstawiciele inteligenckiej elity, którzy w ten sposób kształtowali swe gusta oraz spojrzenie na świat. Marek Olkuśnik w artykule **Piotr Skrzynecki. Artysta, który zaczarował Kraków** przypomina jedną z najważniejszych postaci polskiego kabaretu i opisuje krótko historię Piwnicy pod Baranami, wyjątkowego miejsca w historii polskiej piosenki. Z kolei Karolina Szurek zwraca uwagę na jeden z najważniejszych utworów artysty, który jak nikt inny ukazał w dziesiątkach piosenek realia PRL-u. Materiał pod tytułem **„Tak jak malował pan Chagall”. Piosenka Wojciecha Młynarskiego z muzyką Leopolda Kozłowskiego** mówi także o dramatycznych losach tysięcy Żydów polskich, których antysemicka kampania zmusiła w 1968 roku do opuszczenia Polski. Ostatnia dekada rządów komunistycznych zawsze będzie kojarzyć się z porywającymi utworami Jacka Kaczmarskiego, a sam poeta z pieśnią – symbolem uznawanym za nieoficjalny hymn Solidarności. Temat ten podejmuje Karolina Szurek w niezwykle ciekawym artykule **Piosenka niejednoznaczna, ale kojarzona jednoznacznie. „Mury” Jacka Kaczmarskiego**. Z piosenkami Kaczmarskiego i Młynarskiego możemy zapoznać się dzięki linkom dołączonym do artykułów tej Autorki.

PRL – OLEJ NA PŁÓTNIE

Młodzi ludzie przyjmują często z pewnym zaskoczeniem informacje o bogatym dorobku artystycznym PRL w sferze malarstwa, grafiki i rzeźby. A przecież dzieła plastyków, same w sobie niezwykle cenne, mogą być znakomitym źródłem historycznym. Proponujemy wykorzystanie w dydaktyce trzech tekstów poświęconych obrazom, które pozwolą nauczycielowi na ukazanie osiągnięć polskich artystów i na przeprowadzenie ciekawej interpretacji źródeł malarskich. Ponure warunki egzystencji obywateli Polski Ludowej stanowią temat kompozycji, którą opisuje Magdalena Łanuszka w szkicu **Powojenne społeczeństwo polskie zniewolone apatycznym oczekiwaniem. Obraz Andrzeja Wróblewskiego „Kolejka trwa” z Muzeum Narodowego w Warszawie**. Autorka z wielką erudycją dokonuje analizy obrazu, wskazując na charakterystyczne elementy oraz objaśniając kontekst historyczny powstania dzieła – przełom 1956 roku. Anna Śliwa skupia natomiast swą uwagę na plastycznym wyobrażeniu innego momentu w historii PRL, związanego z gigantomanią i propagandą sukcesu epoki Edwarda Gierka. Rozmach, manifestacja siły i optymizm, wynikające z forsownych inwestycji lat siedemdziesiątych, znalazły odzwierciedlenie w ciekawym, nieco odrealnionym, obrazie stanowiącym temat artykułu **Krajobraz ze stalową konstrukcją. „Port Północny XIX” Kazimierza Śramkiewicza ze zbiorów Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku**. Podobnemu motywowi jest poświęcony obraz opisany przez Jacka Bochińskiego w materiale **Warszawa z lotu ptaka. „Budowa Dworca Centralnego” Edwarda Dwurnika z Muzeum Warszawy**. Autor charakteryzuje twórczość malarza, podkreślając jego fascynację nowoczesnym miastem, a następnie precyzyjnie analizuje obraz. Tekst może stanowić wzór, z jaką wnikliwością warto przyglądać się dziełom malarskim, jak wiele opowiadają nie tylko o tym, co przedstawiają, ale i o epoce, w której powstały.

POLAK POTRAFI

Każda epoka, niezależnie od ustroju politycznego, ma swoich bohaterów w dziedzinie sportu. Ich osiągnięciami szczyliły się władze, pasjonowali się obywatele. Na szczęście nie poprzestawano na kibicowaniu. Proponujemy sięgnąć do kilku artykułów na ten temat. Dziś, gdy na światowych obiektach święcą triumfy nasi skoczkowie narciarscy, warto przypomnieć pierwszy i bardzo długo jedyny polski sukces w tej dyscyplinie. O tym, co wprawiło Polaków w euforię na początku lat

siedemdziesiątych, pisze Michał Zarychta w tekście **Uśmiech Fortuny. Skok Wojciecha Fortuny w Sapporo**. Artykuł wskazuje, jak bardzo Polska była spragniona sukcesu i jaką cenę przyszło zapłacić sportowcowi za jego osiągnięcie.

Prawdziwą specjalnością Polaków stał się w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych himalaizm. Gdy obecnie Polacy szykują się do kolejnych śmiałych wypraw, nasi autorzy przypominają trzech himalaistów, którzy w czasach PRL rozsławili kraj i zapewнили Polakom miejsce wśród najwybitniejszych wspinaczy świata. Ewa Olkuśnik w szkicu **Wanda Rutkiewicz. Pierwsza Europejka na Mount Evereście** opowiada o drodze sportowej himalaistki, jej wspaniałych osiągnięciach i niewyjaśnionych do dziś okolicznościach śmierci. Tragiczny los spotkał także bohaterów dwóch kolejnych tekstów. Maciej Fic poświęcił artykuł pod tytułem **Lodowy wojownik z Katowic. Jerzy Kukuczka – pierwszy polski zdobywca korony Himalajów i Karakorum** drugiemu człowiekowi na świecie, który wspiął się na wszystkie 14 ośmiotysięczników. Dumą rodzimego środowiska wspinaczkowego, ale też i przedmiotem zazdrości ze strony mężczyzn były osiągnięcia utalentowanych himalaistek. Niestety część z nich przyplącała swą pasję górską śmiercią. Ewa Olkuśnik pisze o jednej z najwybitniejszych himalaistek w tekście **Pasja aż do śmierci. „Mrówka” – Dobrosława Miodowicz-Wolf**.

Zawsze łatwo kibicować i zagrzewać do walki ulubieńców występujących na stadionach i boiskach. Trudniej samemu zdecydować się na podjęcie aktywności. Zwłaszcza gdy w sklepie nie można kupić ani odpowiedniego obuwia, ani stroju przeznaczonego dla sportowców amatorów. Ewa Olkuśnik udowadnia, że nawet gdy jest bardzo ciężko, a kryzys gospodarczy stoi u bram, można rozpocząć przygodę ze sportem. Artykuł **Udany debiut. Pierwszy maraton warszawski** przypomina pionierskie doświadczenia organizatorów i uczestników masowego biegu maratońskiego w 1979 roku.

BOHATEROWIE CZASU PRZEŁOMU

Program nauczania historii w szkole podstawowej kładzie nacisk na prezentację ważnych postaci historycznych, zwłaszcza z dziejów Polski. Pragnąc wyjść naprzeciw potrzebom w tym zakresie, rekomendujemy sięgnięcie do materiałów z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, które są poświęcone czołowym bohaterom wydarzeń ostatniej dekady PRL. Nasi autorzy przedstawiają wybrane postaci, skupiając się na epizodach z ich życia lub nadając im bardziej osobisty rys.

Ewa Olkuśnik w artykule **Wielki początek pierwszej pielgrzymki. Jan Paweł II w Warszawie w 1979 roku** przypomina okoliczności wydarzenia, które wywołało wielkie społeczne emocje i zapoczątkowało przełom w dziejach Polski. Tłumy gromadzące się na ulicach podczas wizyty papieża mogły przekonać się, jaką stanowią siłę, co miało niebagatelny skutek już rok później, podczas fali strajków latem 1980 roku.

Masowe protesty robotnicze, które zadziwiły cały świat, nie byłyby możliwe, gdyby nie lata działalności Wolnych Związków Zawodowych występujących, przede wszystkim na Wybrzeżu, w obronie praw pracowniczych. Magdalena Staręga opowiada o dwóch kluczowych postaciach tego ruchu, opisując związane z nimi zaskakujące eksponaty muzealne z Europejskiego Centrum Solidarności w Gdańsku. W artykule **W walce o prawa robotników. Anna Walentynowicz – suwnicowa Stoczni Gdańskiej im. Lenina** autorka prezentuje drogę życiową legendarnej działaczki, jej zasługi w rozwoju Solidarności i wspomina zaskakujący artefakt – oryginalną suwnicę stoczniową, która była narzędziem pracy „Pani Ani”. Materiał pod tytułem **Od strajku sierpniowego do filmu Wajdy. Sweter Lecha Wałęsy w zbiorach Europejskiego Centrum Solidarności w Gdańsku** zawiera podstawowe informacje na temat strajku w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 roku, przypomina postać przywódcy strajku, ale – przede wszystkim – opisuje intrygujący przedmiot – sweter, który przyszył przewodniczący Solidarności, laureat Pokojowej Nagrody Nobla i Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej miał na sobie podczas pamiętnego protestu. Autorka dodaje, że eksponat ze zbiorów ECS „zagrał” w filmie Andrzeja Wajdy „Wałęsa. Człowiek z nadziei”.

Tłem działań wybitnych postaci była aktywność anonimowych rzesz społeczeństwa, które włączyło się do masowego ruchu społecznego przeciwstawiającego się systemowi komunistycznemu. Obok robotników, górników, rolników, inteligencji istotną rolę podczas „karnawału” Solidarności odegrali studenci żądający demokratyzacji uczelni wyższych i zgody władz na zarejestrowanie Niezależnego Zrzeszenia Studentów. Walkę młodych ludzi, protest, który w 1981 roku z uwagą śledziła cała Polska, przypomina Marek Olkuśnik w artykule **Strajk studentów w Łodzi**. Legalną działalność autentycznych, niezależnych organizacji społecznych brutalnie przerwało wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku. Tysiące działaczy uwięziono, siłą stłumiono próby protestów, obywateli poddano surowej kontroli aparatu bezpieczeństwa. Na odważne przeciwstawienie się ekipie generała Wojciech Jaruzelskiego zdecydowali się nieliczni. Tworzono struktury konspiracyjne, organizowano uliczne manifestacje, drukowano prasę podziemną. Wsparcia opozycji udzielili niektórzy duchowni. Do najdzielniejszych należał skromny wikary z kościoła Świętego Stanisława Kostki, którego postać opisuje Marek Olkuśnik w szkicu **Jerzy Popiełuszko. Bohater w sutannie**. Autor zwraca uwagę na rolę, jaką odgrywał młody ksiądz i przypomina okoliczności jego dramatycznej śmierci. Wiosna i lato 1989 roku przyniosły upadek systemu komunistycznego i rozpoczęcie procesu transformacji, który doprowadził do przywrócenia suwerenności i systemu demokratycznego. Wynegocjowane przy Okrągłym Stole częściowo wolne wybory parlamentarne umożliwiły ludziom Solidarności znalezienie się w ławach sejmu i senatu. Jak ważne było to wydarzenie i jak starannie się do niego przygotowywano, pisze Magdalena Staręga w tekście **Szeryf głosuje na „Solidarność”. Plakat „W samo południe” ze zbiorów Europejskiego Centrum Solidarności w Gdańsku**. Kluczowym uczestnikiem wydarzeń 1989 roku okazał się bohater szkicu Ewy Olkuśnik, pod tytułem **Tadeusz Mazowiecki. Pierwszy premier niekomunistycznego rządu**. Autorka przypomina skomplikowaną drogę polityczną Mazowieckiego i zwraca uwagę na rolę, jaką odegrał w wydarzeniach lat osiemdziesiątych XX wieku.

PROPOZYCJE ĆWICZEŃ

◆ Spytaj babcię lub dziadka (może być sąsiadka). Czyli o czym mówią pieśni i piosenki?

Ćwiczenie ma na celu kształtowanie umiejętności wyszukiwania materiałów należących do kategorii źródeł dokumentacji mechanicznej oraz doskonalenie umiejętności pozyskiwania źródeł wywołanych. Ćwiczenie służy również zwiększaniu kompetencji z zakresu łączenia wiadomości ze źródeł różnych typów. Dzięki samodzielnie przeprowadzonemu badaniu uczniowie wzbogacą także swoją wiedzę na temat historii najnowszej. Walorem wychowawczym ćwiczenia jest wzmocnienie więzi międzypokoleniowej. Inspirację mogą stanowić teksty z części V niniejszego skryptu.

Przedstawiciele pokolenia 50+ pielęgnują w pamięci ulubione utwory muzyczne – piosenki, pieśni, przeboje – wykonawców, którzy dzisiaj pozostają niemal nieznani. Nauczyciel zadaje ćwiczenie do samodzielnego wykonania przez uczniów lub przez grupy realizujące wspólnie projekt. Zadanie polega na przeprowadzeniu ze starszą osobą wywiadu na temat ulubionych zespołów lub piosenkarzy. Uczniowie proszą, by dana osoba przypomniła sobie tytuły utworów swych ulubieńców. Jeśli osoba, z którą prowadzą wywiad, nie posiada nagrań tych utworów, uczniowie znajdują je na YouTube. Słuchają razem utworu/ utworów, a następnie proszą, by dana osoba opowiedziała o artyście, okolicznościach, z którymi kojarzy piosenkę; uczniowie proszą o objaśnienie niezrozumiałych rzeczy (realia epoki, aluzje historyczne). Uczniowie przedstawiają efekty pracy – wystąpienie lub prezentacja tematu: „Kogo uwielbiał mój dziadek i co to mi powiedziało o PRL?”.

◆ „W co się bawić, w co się bawić...?” Czyli kraina rozrywki dziecięcej w PRL

Celem zadania jest odtworzenie realiów życia w drugiej połowie XX wieku przez rekonstrukcję popularnych zabaw i rozrywek, którym oddawały się starsze i młodsze dzieci w czasach PRL. Ćwiczenie kształtuje kompetencje uczniów w zakresie samodzielnego zdobywania informacji o życiu codziennym w przeszłości i pozwala na utrwalenie wiedzy o kulturze materialnej i obyczajach.

Inspiracją może być artykuł ***Bajanie na ścianie, czyli kilka słów o projektorze obrazkowym „Bajka” produkcji Łódzkich Zakładów Kinotechnicznych ze zbiorów Muzeum Miasta Gdyni.***

Nauczyciel zadaje pojedynczym uczniom lub grupom przygotowującym projekt zebranie wiadomości na temat zabaw rówieśników z lat sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Jako źródła mogą posłużyć powieści dla młodzieży (takich autorów, jak Adam Bahdaj, Zbigniew Nienacki, Edmund Niziurski), filmy i seriale fabularne („Stawiam na Tolka Banana”, „Wakacje za jeden uśmiech”, „Wakacje z duchami”) oraz wywiady przeprowadzone z przedstawicielami starszego pokolenia, pamiętającymi te czasy. Uczniowie (lub grupa projektowa) przygotowują wybraną zabawę lub formę rozrywki, na przykład zawody w grze w kapsle, ukrywanie i poszukiwanie tzw. widoczków w trawie na podwórku, zawody w grze „w gumę” lub „w klasy”, pokazy bajek z projektora, gra „w pomidora” lub „w głuchy telefon”. Ważne, by uczniowie zdobyli dokładne informacje, na czym polegała dana zabawa lub gra. Po opracowaniu tematu uczniowie prezentują – niczym grupa rekonstrukcyjna – wybraną aktywność w klasie. Ćwiczenie może być punktem wyjścia rozmowy na temat różnic pomiędzy realiami życia współcześnie i dawniej, jak również skłonić do refleksji nad konieczną kreatywnością pokolenia dziadków.

◆ Jaki to miesiąc? Kartki z polskiego kalendarza

Celem zadania jest powtórzenie i utrwalenie nabytej wcześniej wiedzy o przełomowych wydarzeniach z historii politycznej Polski Ludowej oraz doskonalenie kompetencji w zakresie wykorzystania źródeł ikonograficznych i kształtowanie umiejętności wnikliwej analizy fotografii dokumentujących przeszłość.

Nauczyciel (korzystając z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, zwłaszcza materiałów proponowanych w częściach II i VIII niniejszego opracowania, wyszukiwarki internetowej, domeny publicznej) przygotowuje prezentację PowerPoint składającą się z około 20 fotografii dokumentujących „polskie miesiące”. Ważne, by były to zdjęcia emblematyczne, jednoznacznie kojarzące się z wydarzeniami – na przykład robotnicy w Poznaniu w 1956 roku z transparentem „Chleba i wolności”, Władysław Gomułka na placu Defilad, studenci pałowani w Warszawie, tłum niosący ulicami Gdańska zwłoki zabitego robotnika, płonący komitet partii w Radomiu, brama Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 roku, czołgi w kopalni „Wujek” itp.

Podczas lekcji (w klasie lub on-line) nauczyciel prezentuje uczniom przygotowany przez siebie materiał, przypominając wydarzenia i zwracając uwagę na charakterystyczne detale poszczególnych zdjęć. Nauczyciel prosi uczniów o sporządzanie podczas prezentacji krótkich notatek.

Następnie wyświetla kilka (sześć, siedem) wybranych zdjęć bez zachowania kolejności chronologicznej. Uczniowie mogą zgłaszać się do odpowiedzi i wyjaśniać, jakie wydarzenia przedstawia zdjęcie. Najlepsi są nagradzani plusami. Jeżeli nauczyciel zdecyduje się na formę pisemnego sprawdzianu, uczniowie mogą umieszczać odpowiedzi na kartkach, które następnie nauczyciel zbiera i ocenia.

◆ Polska gola, Polska gola... Osiągnięcia sportowców z czasów PRL

Celem zadania jest kształtowanie umiejętności w zakresie samodzielnego gromadzenia informacji, wykorzystywania literatury historycznej i różnych typów źródeł oraz selekcjonowania

faktów i łączenia wydarzeń z wielu płaszczyzn procesu historycznego. Ćwiczenie może być przeprowadzone w grupach projektowych. Za inspirację mogą służyć artykuły rekomendowane w części VII niniejszego opracowania.

Nauczyciel dzieli uczniów na grupy i zadaje przygotowanie multimedialnej prezentacji na temat osiągnięć w wybranej dziedzinie sportu (na przykład lekkoatletyka, piłka siatkowa, piłka nożna, szermierka). Uczniowie w pierwszym etapie pracy wyszukują w literaturze (na przykład dostępne historie sportu polskiego) wiadomości na temat najwybitniejszych osiągnięć polskich sportowców w danej dziedzinie. Następnie wykorzystując domenę publiczną, zbiory muzeów dostępne on-line, wyszukiwarki internetowe, gromadzą ikonografię ukazującą sukcesy sportowców. Na koniec grupy projektowe prezentują efekty pracy podczas zajęć w klasie lub on-line.

Wariant dodatkowy: Uczniowie szczególnie chętni, zaangażowani i zainteresowani historią mogą spróbować podjąć próbę zestawienia wybranych wydarzeń sportowych z realiami charakterystycznymi dla danego momentu historycznego i wskazać, w jakim stopniu władze starały się wykorzystać propagandowo osiągnięcia reprezentujących Polskę zawodników (na przykład sukcesy drużyny piłkarskiej Kazimierza Górskiego a propaganda sukcesu epoki Edwarda Gierka). W tym wypadku warto byłoby sięgnąć do źródeł prasowych, dlatego trudno rekomendować ten wariant całej klasie.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....